

Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШІНСЬКОГО»

ПРОБЛЕМИ РЕАБІЛІТАЦІЇ

збірник наукових праць

Одеса
2021

УДК:376
П781

ДРУКУЄТЬСЯ ЗА РІШЕННЯМ
Вченої Ради
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського
(протокол № 7 від 25.03.2021 р.)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Ганчар І.Л. – професор, доктор педагогічних наук, професор кафедри фізичного виховання і спорту Національного університету «Одеська морська академія».

Кисличенко В.А. – доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор – професор **Форостян О. І.**
Відповідальний редактор – доцент **Соколова Г. Б.**
Технічний редактор – викладач **Маматова З. Р.**

Члени редколегії:

Соколова Г.Б. – доктор психологічних наук, доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського»

Лещій Н.П. – доктор педагогічних наук, доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського»

Арнаутова Л.В. – доцент, кандидат медичних наук, доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського»

Начинова О.В. – доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського»

Притиковська С.Д. – кандидат педагогічних наук, завідувача СНДЗ №193 компенсуючого типу м. Одеси

Григор'єва Л.В. – директор, вчитель-методист, спеціаліст вищої категорії Одеської спеціальної школи №75 I-II ступенів Одеської міської ради Одеської області.

Проблеми реабілітації: Збірник наукових праць, Одеса, / редкол. О.І. Форостя та ін. - Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2021. - 114 с.

УДК:376
ББК:74.00

© ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського», 2021

Начинова О. В., Журавська К. В.
МОВЛЕННЕВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У ДІТЕЙ З ТПМ

Анотація: у статті розглядається сутність та особливості формування мовленнєвої компетентності у дітей з тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ); уточнено поняття «мовленнєва компетентність»; розкрито особливості розвитку мовлення та мовленнєвої компетентності у дітей з ТПМ напередодні вступу до школи.

Ключові слова: мовленнєва компетентність, мовленнєвий розвиток тяжкі порушення мовлення.

Мовленнєва компетентність вважається одним з головних важелів, що допомагає майбутнім школярам оволодіти знаннями початкової ланки шкільної освіти [4]. Як відомо, мовлення, формується у процесі розвитку дитини і найбільшого поштовху досягає у дошкільний період (3–6 років), розвиваються його фонетична, лексична та граматична сторони. Але діти сьогодення все частіше мають різні форми мовленнєвих порушень від незначних, які легко піддаються корекції та не несуть наслідки, до тяжких, що впливають на різні ланки психофізичного розвитку. Тому визначення особливостей сформованості мовленнєвої компетентності напередодні шкільного навчання у дітей з ТПМ (тяжкі порушення мовлення) є актуальним питанням.

Мета статті – уточнити поняття «мовленнєва компетентність» та описати її особливості у дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

Питанням мовленнєвої компетентності займалися вітчизняні та зарубіжні лінгвісти, педагоги та психологи: А.М. Богущ, І.О. Зимня, М.І. Пентилюк, Т.О. Піроженко, Л.Л. Федорова, Д. Хаймз, Н. Хомський, О.В. Хуторський та багато інших. Вони відзначали, що оволодіння мовленням, як засобом пізнання мови на всіх її рівнях (фонетичному, словотворчому, лексичному, граматичному), грає велику роль в інтелектуальному розвитку людини, що в першу чергу забезпечує основу подальшого навчання, виховання та розвитку особистості.

За А. Богущ, поняття «мовленнєва компетентність» – це вміння адекватно і доречно практично користуватися мовою в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності мовлення [1, с. 13].

Д. Хаймз висував поняття «мовна здатність» та розумів її як сукупність мовних навичок і знань мовця про використання мови в різних ситуаціях та безпосереднє користування ними у процесі комунікації.

Н. Хомський визначав таке поняття як «мовна (лінгвістична) компетентність» – це здатність розуміти і продукувати необмежену кількість

правильних у мовному відношенні речень за допомогою засвоєних мовних знаків і правил їх з'єднання. Це передбачає спроможність, необхідну для виконання певної, переважно мовної діяльності в рідній мові.

М. Пентилюк визначає мовленнєву компетентність як систему умінь (уміння вести діалог, сприймати, відтворювати і створювати усні й писемні монологічні й діалогічні висловлювання різних видів, типів, стилів і жанрів тощо), що необхідно людині для спілкування у різних ситуаціях.

На думку Т.Пироженко мовленнєва компетентність – це розвиненість невербальних засобів комунікації з точки зору індивідуальної вираженості, різноманітності, гармонійності, сформованість контактостановлювальних способів взаємодії; лінгвістичні характеристики мовлення: словникове багатство (точність використання лексики, адекватної ситуації спілкування), граматична правильність мовлення (зміна і погодженість слів відповідно до мовних норм, засвоєння синтаксису мовлення), фонетична правильність мовлення; засвоєння різноманітних форм мовленнєвого висловлювання [3].

Отже, поняття «мовленнєва компетентність» можна визначити, як вміння володіти нормами мови та технікою мовлення, а також уміння правильно використовувати вербальні та невербальні знакові системи у процесі комунікації.

Для того щоб визначити чи відповідає рівень мовного розвитку дітей з ТПМ заданим критеріям, слід розглянути, як мовлення розвивається у нормі, та які мовленнєві особливості спостерігаються у дітей з ТПМ.

У періодизації О. Леонтьєва [2], вказано, що у нормотипової дитини на період дошкільного віку (3 – 6 років) інтенсивно розвивається фонетичне сприйняття та звукосприйняття, що у подальшому дозволить оволодіти навичками звукового аналізу та синтезу; до 5 років формується звукова сторона мови; швидко збільшується словниковий запас, паралельно з ним відбувається розвиток граматичної сторони мовлення дитина оволодіває зв'язною промовою; формується відчуття мови, словотворчість. Під кінець дошкільного періоду діти володіють розгорнутим фразовим мовленням, яке фонетично, лексично та граматично оформлене правильно.

Розглядаючи мовленнєві особливості дітей з ТПМ напередодні шкільного навчання, дослідники (Г.А.Каше, І.А. Колповська, О.М. Мастюкова, Л.Ф. Спірова) прийшли до однакового висновку, що при специфічних порушеннях мовлення спостерігається недостатність всієї мовленнєвої ланки, а саме: недосконалість мовно–мисленневих процесів, що проявляються або на всіх структурних рівнях мови одночасно (у лексиці, граматиці, фонетиці та фонології), або вибірково, наприклад, на фонетико – фонетичному або на граматичному рівні. Це виражається у неможливості освоєння всього різноманіття правил функціонування різних мовних одиниць: фонем, лексем, граматичних форм і конструкцій, що в свою чергу, обумовлюють труднощі сприйняття всього різноманіття їх поєднань і маніпулювання ними для вираження власного задуму. Внаслідок цього, формування мовленнєвих умінь і навичок у таких дітей здійснюється досить

дисгармонійно. Недостатньо розвинуте словотворення та словозміна, словниковий запас не співпадає з віковими вимогами, зв'язне мовлення неповноцінне і як наслідок монологічне та діалогічне мовлення недорозвинене [4, с. 42].

Окрім цього у більшості дітей з ТПМ відмічається несформованість багатьох психічних функцій: зорового аналізу і синтезу, просторових уявлень; слухової та мовної диференціації звуків мовлення, порушення уваги, пам'яті, емоційно – вольової сфери. Поєднання дефектів звуковимови та несформованості психічних процесів, часто призводять до порушень окремих операцій письма та писемного мовлення взагалі [4]. Недосконалість мовленнєвої бази (звуження словникового запасу, аграматизми, несформованість звукової сторони мови), звукового та зорового аналізу та синтезу, мовно – мисленнєвих процесів стає причиною мовленнєвої некомпетентності дітей з ТПМ напередодні шкільного навчання.

Проведений аналіз дає можливість дійти висновку, що мовленнєва компетентність дітей з ТПМ напередодні вступу до школи не є сформованою та має певні особливості. Найчастіше це: недостатність словникового запасу, своєрідність зв'язного вислову діалогічного та монологічного, недостатня сформованість звукової сторони мови і як наслідок неготовність до звуко–буквенного аналізу і синтезу, порушення емоційно–вольової сфери, недостатність просторових уявлень та багато іншого, що стає на заваді формування базової мовленнєвої компетенції учня та негативно позначається на всіх навчальних показниках дитини.

Список використаних джерел:

1. Богуш А. М. Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку: програма та методичні рекомендації / Укл. А.М. Богуш. Київ : ІЗМН, 1997.
2. Глухов В.П. Основы психолінгвістики: учеб. пособие для студентов педвузов. – М.: АСТ: Астрель, 2005. – 351 с.
3. Піроженко Т.О. Комунікативно – мовленнєвий розвиток дитини: монографія. Київ: Нора – принт, 2002. – 311 с.
4. Чередниченко Н.В. Початковий курс навчання української мови молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ). Навч. – метод. посіб. (курс лекцій). Київ: Видавничий Дім «Слово», 2012. – 208 с.

УДК 376.37+159.95

Притиковська С. Д., Кинєва К. П.

МЕТОДИ КОРЕКЦІЙНО-ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ ПРИ ДИЗАРТРІЇ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: у статті висвітлено загальні відомості про методи корекційно-логопедичної роботи при дизартрії у дітей дошкільного віку.

Ключові слова: дизартрія, методи, корекційно-логопедична робота.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства поява дітей із порушенням мовлення, а саме з діагнозом дизартрії, стає досить